

GELIEVE DE WERKEN VAN HET FIRMAMENT TE BETREDEN (11 september 2009)

In gesprek met Simon Smessaert (Het Firmament)

We gaan nu daar in die gezellig geplaatste zeteltjes een van de onderzoekers op het podium vragen. Beste Simon, gaat u maar links plaatsnemen, dan kom ik er zo meteen bij. Een rechtstreeks interview met twee microfoons met Simon Smessaert.

Simon, jij hebt vanaf 2007 tot deze maand aan het onderzoek meegewerkt, maar daarvoor wist jij eigenlijk zo goed als niets over het figurentheater...

Inderdaad. Ik had al een paar voorstellingen gezien, maar de afgelopen twee jaar heb ik veel meer gezien dan ooit daarvoor. Dus ik heb heel veel voorstellingen gezien en dat was een heel aangename kennismaking voor mij. Ik stond vooral versteld van de enorme verscheidenheid van voorstellingen die er zijn en de verscheidenheid van het medium op zich. Je hebt traditionele voorstellingen, met de Neus, met Pierke in de hoofdrol. Je hebt eveneens het Liegebeest, Royal De Luxe die met 'De olifant van de sultan' zijn gekomen en dit jaar ook op de Zomer Van Antwerpen waren met 'De Vierkante Molen'. Het zijn dus heel uiteenlopende zaken eigenlijk, wat ik heel knap en inspirerend vind. Het medium figurentheater boeit mij enorm omdat het volgens mij echt iets 'des mensen' is, iets wat heel veel zegt over het fundament van de mens. Figurentheater of poppentheater of poppenspel, hoe je het ook wil noemen, is communicatie met objecten en is echt eigen aan de mens. Het is iets wat volgens mij al zo oud is als het ontstaan van de mensheid, bij wijze van spreken. Marc Jacobs gaf er daarstraks ook een paar prachtige voorbeelden van: communicatie met objecten wordt in figurentheater heel expliciet gemaakt, terwijl het in het dagelijks leven misschien eerder impliciet vervat zit. In het dagelijks leven zijn dat bijvoorbeeld objecten die symbool staan voor iets. Bij figurentheater wordt dat juist heel expliciet gemaakt en daarom wordt het medium ook zo boeiend.

Je bent een echte buitenstaander. Mag ik je vragen wat je daarvoor dan deed?

Ik studeerde nog daarvoor. Ik kwam dus vers van de schoolbanken.

Waarom heb je deze opdracht aanvaard?

Ik heb die aanvaard omdat het mij een heel boeiend onderzoeksobject leek. Ik had een onderzoeksopleiding gevolgd in de Theoretische Psychologie. Daarna heb ik nog een jaar Culturele Studies gedaan, dus gericht op cultuur. Figurentheater was dus een schitterend cultureel object om te gaan onderzoeken.

Het was voor jou een totaal nieuwe wereld. Ik kan me voorstellen, als je hier in Mechelen de straat op gaat en je vraagt naar de mening over figurentheater, dat de meeste mensen met een mond vol tanden zouden staan...

In eerste instantie misschien wel. We hebben dat ook gemerkt tijdens het bevragen van het publiek, dat mensen eerst zeggen: "figurentheater, poppentheater, ik ken daar weinig van." Maar als je dan gaat doorvragen, blijken mensen altijd wel iets te kennen. Ze hebben ofwel vroeger poppenkast gezien in de kleuterschool, ofwel kennen ze het Liegebeest of de Fabeltjeskrant of The Muppets wel. Mensen zijn er dus eigenlijk wel vertrouwd mee, maar vaak denken ze er niet aan dat iets ook

behoort tot figurentheater of poppentheater. Ze staan er niet zo veel bij stil, maar ze kennen het weldegelijk.

Je hebt daar twee jaar aan gewerkt. Wat is jou het meeste bijgebleven?

Een belangrijk deel van mijn werk was het in kaart brengen van de collecties. Dit wil zeggen bij mensen informatie gaan vragen. We hebben die mensen echt gestalkt bij momenten, met mails lastig gevallen, telefonisch, constant achter hun kladden gezeten om informatie te bekomen. Veerle heeft het daarnet ook gezegd: "in heel Vlaanderen zijn er zestien duizend zeshonderd theaterpoppen." Dat is dus enorm veel. Ongeveer een tiende daarvan bevindt zich in musea, de rest zit allemaal bij de figurentheatermakers zelf thuis.

Dus die spelen met antiek?

Absoluut, en dat zijn eigenlijk enorme schatten die daar liggen. Dat zijn ook soms fantastisch knap gemaakte poppen met heel vernuftige technieken om ze te manipuleren. Dat gaat dan van poppen van tien centimeter groot tot poppen van drie meter groot waar dan zes personen voor nodig zijn om ze te manipuleren. Dat is dus heel mooi om te zien. Naast die poppen zijn er ook nog enorme boeken- en tijdschriftencollecties die allemaal liggen te wachten op een geweldige toekomst.

Heb je de indruk dat die theatermakers beslagen zijn in het onderhouden van die dure of waardevolle poppen? Weten ze daar genoeg van?

Ja en neen. Van de meeste theatermakers is het figurentheater en het poppentheater echt hun passie. Ze gaan nooit dingen weggooien, ze proberen altijd zo veel mogelijk dingen bij te houden. Dat zie je ook: voor een poppenspeler zijn pop gaat weggooien, moeten er al erge dingen gebeuren. Ik denk dat ze soms, bij wijze van spreken, een brandend huis zouden inlopen om die poppen er nog snel terug uit te halen. Natuurlijk zijn die mensen in de eerste plaats bezig met het maken van theater. Misschien willen ze wel dat die poppen goed bewaard worden, maar ze hebben daar niet altijd de tijd of de middelen voor. Daarin kan Het Firmament wel een belangrijke rol spelen, om bijvoorbeeld een paar goedkope economische tips te geven om dat nog iets beter te doen.

Je hebt ook het publiek ondervraagd. Was dat makkelijk?

Dat viel uiteindelijk nog wel mee. Zoals gezegd, de meeste mensen denken eerst dat ze er niet zo veel van kennen, maar als je dan een beetje aandringt, willen mensen altijd wel gerust hun mening geven. Mensen staan er echt voor open en er is echt vraag naar initiatieven rond figurentheater. Ze willen daar echt meer over te weten komen, en dan liefst op verschillende manieren. Ze willen voorstellingen, ook internationale topvoorstellingen, zien. Ze hebben interesse voor experimenteel figurentheater van eigen bodem, voor jong talent, voor verschillende tentoonstellingen, voor andere erfgoedprojecten, ... Er is dus wel vraag naar, heb ik gemerkt.

Dat doet mij denken aan wat ze nu in het Sportpaleis aan het doen zijn met die dinosauriërs. Zou je dat kunnen omschrijven als figurentheater?

Absoluut, natuurlijk. Dat is zo een van de voorbeelden: iedereen kent Walking With Dinosaurs, maar niemand denkt erbij na dat die show ook gebruik maakt van technieken die eeuwen geleden al door poppenspelers zijn bedacht.

Associeert het publiek poppentheater niet te zeer met kolder? Want als ik denk aan poppentheater, dan denk ik aan mijn jeugd, die heel lang achter mij ligt, aan het Pats Poppenspel, aan Suske en Wiske, en dat was eigenlijk kolder.

Dat moet ook wel af en toe kunnen, denk ik. Ik denk dat daar ook een publiek voor was en nog altijd is. Daar worden nog altijd heel veel voorstellingen van gegeven en dat trekt ook mensen. Dat is ook het leuke, dat je ook zo'n dingen hebt, naast het andere extreme, bijvoorbeeld zo'n Walking With Dinosaurs. Dat is het boeiende ook, dat je die extremen hebt.

Een van de uitgangspunten voor de studie was: wat moet er nu uiteindelijk met dat materiële en immateriële erfgoed gebeuren? Heb jij daar na twee jaar een antwoord op gevonden?

Wel, daarvoor moet je natuurlijk het boek lezen, maar ik denk het wel.

We kunnen nog niet, we moeten wachten.

Straks dan, hé. Het is een beetje als prikkeling bedoeld.

We hebben eigenlijk de blauwdruk gelegd in het boek voor een interactief erfgoedcentrum waarin we eigenlijk voor een deel willen zorgen voor de bewaring, of daar toch wel voor pleiten dat zekere zaken bewaard blijven, zowel het materiële als het immateriële. We willen ook zorgen dat er meer onderzoek wordt gedaan naar de geschiedenis van het figurentheater. Maar we willen vooral een heel actieve omgang met het figurentheater bepleiten. De tijd van de museumkastjes is een beetje voorbij, waarin je een museum binnenwandelt en nergens mag aankomen. Dat willen we net niet met het figurentheater, ook omdat dat niet strookt met de eigenheid van het medium. Het figurentheater, objectentheater gebruikt net beweging om de illusie van leven te wekken. Als je een theaterpop in een vitrinekast stopt dan is die dood. Dat is ook net de angst van een aantal figurentheatremakers en ik volg hen daarin. Je moet met die poppen, maar ook met die geschiedenis op een heel leuke, interactieve manier omgaan: zorgen dat mensen zelf de poppen kunnen vastnemen, eens een korte voorstelling kunnen zien, een demonstratie of workshop meemaken in verband met het maken, restaureren of bewaren van de poppen. Maar dit alles dus op een zeer interactieve, frisse, jonge manier.

Veerle sprak daarnet van de 'levende dragers'. Bij de Unesco heet dat dan de 'Living Human Treasures', een fantastische term. Dat zijn ook echt mensen, wandelende encyclopedieën, levende informatiedragers. Een boek is een informatiedrager, maar daar bestaan dan meerdere exemplaren van. Van die levende dragers bestaat maar één exemplaar. Dat zijn mensen die weken kunnen vertellen over alle technieken, over allerhande gebeurtenissen met die of die pop, hoe ze de poppen hebben gemaakt, ... De bedoeling is natuurlijk dat zo'n mensen die kennis kunnen doorgeven in het Thuis voor Figurentheater en dat ze op die manier een nieuwe generatie kunnen aanspreken, zodat er een nieuwe generatie van levende dragers komt. Dat is natuurlijk eigen aan immaterieel erfgoed: het wordt gedragen door mensen. Het zit dus in de hoofden van mensen. Op termijn is er een nieuwe generatie van levende dragers nodig en dat is eigenlijk het ultieme einddoel.

Ik kan me wel iets voorstellen bij het bewaren van het materiële erfgoed, de schepen had het daarstraks over een depot waar die dingen liefst zo interactief mogelijk worden voorgesteld. Maar dat immateriële erfgoed, moet niet iemand dat gaan optekenen?

Inderdaad, het is ook een beetje een moeilijke denkoefening die ik hopelijk in het boek kan verduidelijken. Immaterieel erfgoed is een nieuwe term, een nieuwe manier van denken en kijken naar erfgoed. Er moeten dus inderdaad ook nieuwe manieren worden gezocht om daarmee om te gaan. Een mogelijkheid is dat immateriële erfgoed te gaan vastleggen op een materiële drager, dan bedoel ik mensen interviewen en een bandopname of een video-opname maken. Zo kan je het wel materieel bewaren. Een ander voorbeeld is gewoon een immateriële levende drager zijn immaterieel erfgoed rechtstreeks laten doorgeven aan een andere persoon zodat zijn kennis exponentieel vermenigvuldigt.

Het zal sowieso een van de blijvende opdrachten zijn voor het Thuis om te blijven zoeken naar manieren van omgang met en bewaren van immaterieel erfgoed. Dat is een hele uitdaging die ook internationaal gezien wacht, op het internationale erfgoedgebied. Het Thuis kan hier misschien wel een voortrekkersrol in hebben, of toch een inspiratiebron zijn.

Als jij nu vanavond met je vrienden op café zit en ze vragen jou: "Waar ben jij de voorbije twee jaar mee bezig geweest?". Ik kan me voorstellen dat hun mond openvalt als je dan antwoordt: "Met het in kaart brengen van het immateriële en materiële erfgoed inzake figurentheater." Wat is de sterkte van dit onderzoek? Hoe zou je zo'n mensen overtuigen van het nut van jouw werk van de voorbije twee jaar?

Dat is inderdaad een situatie die ik al vaak meegemaakt heb. Het heeft dan eventjes wat tijd nodig om alles uit te leggen, maar dan gaan de mensen er wel in mee. We spreken nu altijd over een onderzoek en een paar moeilijke termen, maar het boek is echt wel heel toegankelijk geschreven. We hebben echt ons best gedaan om het ook heel luchtig te maken, met veel foto's enzo. We wilden die moeilijke, complexe materie heel toegankelijk presenteren. Zo kan ik in het vervolg mijn vrienden hopelijk doorverwijzen door te zeggen: "Lees mijn boek en dan weet je er alles van."

Je kunt het boek bestellen via de website van het Firmament en via die van Faro. Maar zou je eigenlijk graag hebben dat de man in de straat dit boek leest? Of is het enkel bedoeld voor mensen die er toch al een tijdje mee bezig zijn?

Het is tot op zekere hoogte inderdaad wel een beetje specialistische literatuur, maar ik denk dat iemand die niets van figurentheater kent daar ook wel een mooie introductie tot vindt in het boek. Er is ook een heel hoofdstuk gewijd aan de introductie tot het medium, vanuit een paar invalshoeken belicht, en ook een introductie tot die erfgoedthematiek. Dus ik denk dat het ook voor de leek zeker behapbaar is.

Als je twee jaar aan iets werkt en je hebt er niet alleen aan gewerkt, er is sinds 2005 aan gewerkt. Dan is zo'n ding klaar, dan voelt men zich gelukkig natuurlijk. Want het is er, het is tastbaar en straks, zoals gezegd, kunt u het aan het einde van deze dag krijgen. Maar dan overvalt men nogal eens een leeg gevoel en de vraag "wat nu?". Wat ga jij nu hierna doen?

Een leeg gevoel, het is natuurlijk eerst en vooral blijdschap dat het boek er is, maar ik denk dat er nog heel veel uitdagingen wachten voor de figurentheatersector. We kunnen dus nu zeker niet op onze lauweren gaan rusten. Ik denk dat er nog vele taken zijn weggelegd.

Wat Roel daarnet ook zei, klopt. Ik merk het ook zelf bij de figurentheatermakers. Ik merk dat er een zeker enthousiasme is, dat die mensen overtuigd zijn van de waarde van hun erfgoed en dat ze mee zijn in dat erfgoeddenken. Ik merk dat mensen echt klaar staan om daar gezamenlijk hun schouders

achter te zetten. Ik denk dat het ook een van de krachten is geweest van het onderzoek, en hopelijk van de publicatie ook, dat het mensen samenbrengt. Dat mensen gezamenlijk alles gaan doen om de geschiedenis en die traditie van het figurentheater verder te zetten.

Prima. Afsluitende vraag, Simon: Ga je op eenvoudig verzoek dit boek ook signeren?

Met plezier.

Oké. Dankjewel, Simon.